ПИТАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ[1]

Горський С. В.

DOI: 10.53672/ej.3.2022.02[1] Check for updates

Анотація. Професійне самовизначення молоді С. В. Горський розглядає як чинник, від якого залежать людський і трудовий потенціал держави, а отже, і її майбутнє в постмодерновому світі з мінливим ринком праці. Тези мають теоретичний характер і спираються на положення педагогічної та вікової психології. Автор підкреслює, що проблема вибору професії особливо гостро постає в ранньому юнацькому віці, а її розв'язання залежить передусім від позиції самих учнів: усвідомлення себе як чинника власного життя, уміння ставити цілі та ухвалювати виважені самостійні рішення. Окремо розглянуто громадянське становлення особистості, яке формують сім'я, оточення та навчальний заклад із його виховною функцією. Професійне самовизначення визначено як тривалий процес вибору на основі аналізу особистісних можливостей (психічних, фізичних, національних, культурних, релігійних властивостей) і співвіднесення їх із вимогами професії. Серед загальних психологічних закономірностей виокремлено потребу «знайти себе» й сформулювати життєву мету, що свідчить про особистісну зрілість, а також критичне самооцінювання природних і набутих здібностей та готовність коригувати саморозвиток. Психологічну структуру самовизначення описано через критичне самопізнання, об'єктивне самооцінювання та самовиховання як психічну й професійну самопідготовку. Сформульовано чотири завдання професійного інформування: поширення мотивувальної інформації про затребувані професії, позитивне інформування про способи їх опанування, формування позитивного іміджу різних видів діяльності та стійких, правильно мотивованих професійних інтересів. Причинами невдалого вибору автор називає брак інформації про вимоги ринку праці, необізнаність із сучасними професіями, інфантильність і неготовність до самостійного рішення. У висновку наголошено, що свідомий вибір потребує поєднання профінформації, профконсультації, профвідбору, урахування потреб ринку праці та можливостей підвищення кваліфікації чи перекваліфікації. Положення тез можуть використати шкільні психологи, фахівці з профорієнтації та викладачі закладів освіти.

Ключові слова: професійне самовизначення, молодь, особистість, профорієнтація, професійне інформування, профконсультація, профвідбір, самооцінювання, ринок праці, ранній юнацький вік.

Issues of Professional Self-Determination of the Personality

Horskyi S. V.

Abstract. Professional self-determination of young people is treated in these theses as a factor that shapes the human and labour potential of the state in a postmodern world with a constantly changing labour market. Drawing on educational and developmental psychology, S. V. Horskyi argues that the choice of an occupation is especially acute in early adolescence and depends primarily on the students' own position: awareness of themselves as agents of their own lives, the ability to set goals and to make balanced independent decisions. The civic development of the personality, shaped by the family, the social environment and the educational institution, is considered as well. Professional self-determination is defined as a long-term process of choice based on an analysis of one's mental, physical, national, cultural and religious characteristics and on matching them with the requirements of the occu-

pation. The general psychological regularities identified include the need to “find oneself” and to formulate a life goal, which indicates personal maturity, and a critical self-assessment of natural and acquired abilities combined with readiness to correct one’s self-development. The psychological structure of self-determination comprises critical self-knowledge, objective self-evaluation and self-education. The author formulates four tasks of vocational information for young people and identifies the causes of unsuccessful choices: lack of information on labour market requirements, unfamiliarity with modern occupations, infantilism and unreadiness for independent decisions. A conscious choice, the author concludes, requires vocational information, counselling and selection combined with attention to labour market needs and opportunities for further training or retraining. The theses may be useful to school psychologists, career guidance specialists and teachers.

Keywords: professional self-determination, youth, personality, career guidance, vocational information, vocational counselling, professional selection, self-assessment, labour market, adolescence.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 11.04.2023; у номері — 30.04.2023; DOI:* ***10.53672/ej.3.2022.02***[1].

Повний текст

Текст статті.

Головною рушійною силою постмодернового світу є молодь, яка не тільки перебуває у вирі різного спрямування соціальних, економічних, політичних і міжнародних подій, але й виступає як центр впливу на розвиток суспільного прогресу, визначаючи майбутнє своєї держави, свого суспільства, вагомо впливаючи, також, на подальший розвиток всього світового співтовариства. Висока мобільність, гнучкість, високий інтелектуальний потенціал молоді, надає їй таких широких можливостей.

Сучасний історичний період в історії України як держави вимагає від молоді першочергово професійного самовизначення. Якісний людський, а від так професійний та трудовий потенціал держави, визначається напрямком, характером, професійним потенціалом кожної молодої особистості.

Проблема пошуку та вибору професії, у для кожної молодої людини, постає важливим етапом її життя., становлення її як особистості. Такий вибір формує майбутнє, адже від нього залежить довгий шлях навчання та праці, розвитку кар’єри, по суті це вибір свого місця в житті та суспільстві. Професійне самовизначення у ранньому юнацькому віці, його проблематика є актуальними для педагогічної та вікової психології, яка спрямовує в свою чергу, зусилля освітніх закладів на допомогу учнівській молоді ґрунтовно оволодіти професією, яку вона свідомо вже обрала для себе. Вирішення всього спектру цих проблем, залежить в першу чергу від формування позиції самих учнів, їх усвідомлення себе, як чинника який формує власне подальше життя, його прагнення та шляхи до самореалізації, вміння ставити цілі, приймати виважено та самостійно рішення. Тому питання професійного самовизначення у ранньому юнацькому віці, актуальне і потребує вивчення та відкриття нових шляхів його оптимізації.

Постмодерновий ринок праці вимагає та потребує високопрофесійних, мобільних працівників, готових оперативно приймати самостійні професійні рішення, нести від-

повідальність за їх реалізацію та втілення, успішно і ефективно знаходити і реалізовувати себе у постійно мінливих соціально-економічних умовах.

Важливим, для сучасної молоді є громадянське становлення особистості. У значній мірі воно формується сім'єю, навколишнім оточенням. Великого значення у цих процесах набуває навчальний заклад, який окрім освітянської, просвітницької, навчальної функції, виконує також, виховну функцію, де формує патріотичного, активного, корисного для суспільства громадянина. Освітні заклади на сучасному етапі мають бути, також, орієнтовані на створення умов, для громадянського виховання у молодіжному середовищі, що стає одним з пріоритетів в освітній політиці держави. Реалізація державних програм, спрямованих на виховання людини, як громадянина, патріота, професіонала вимагає переосмислення всієї педагогічної й соціальної діяльності державних інститутів, причетних до виховання й освіти дітей і молоді.

Формування успішного професійного самовизначення молодої особистості, вимагає від неї певних психічних, психологічних і фізичних властивостей, які відповідають вимогам обраної професії і сприяють успішному оволодінню нею. Від молодої особистості вимагається набуття таких психологічних якостей, як розвиток природних здібностей, розширення та поглиблення професійних інтересів, ціннісні, моральні орієнтації та ідеали, кар'єрні прагнення, професійні плани, суспільно-політичні переконання.

Серед багатьох підходів щодо визначення сутності поняття «професійне самовизначення», існує думка пре те, що у загальному вигляді це тривалий у часі процес вибору, який здійснюється на основі аналізу особистісних можливостей суб'єкта (психічних, психологічних, фізичних, національних, культурних, релігійних властивостей), і співвіднесення їх із вимогами професії, що обирається. Він може складатися з декількох етапів, які залежать від багатьох зовнішніх умов та індивідуальних особливостей суб'єкта професійного самовизначення.

Самопізнання та саморозуміння, самоіндифікація - шлях для вирішення проблеми самореалізації особистості. Розв'язання мотиваційних протиріч, свідомий вибір здійснюється особистістю самостійно, як результат формування ціннісної позиції. Існує адаптивний аспект цієї проблеми, який вимагає, серед іншого, узгодження всіх елементів ціннісно-смислової структури особистості: природніх чи набутих здібностей і соціально- економічних потреб; соціальне середовище і існуюча професійна структура, масштабів та глибини процесів її саморозвитку.

Професійне самовизначення молодої особистості до значної міри є індивідуальною формою взаємодії з мікросоціумом. Однак, особистість, що не змогла, чи виявилась нездатною самореалізуватися, також виявляється не здатною пристосуватися до сучасних соціально-економічних потреб суспільства. Натомість, мобільність, вміння оцінити ситуацію, вчасно прийняти рішення щодо коригування та змін у професії, є запорукою успішної професійної діяльності та самореалізації в умовах сучасного ринку праці. Конкуренція на ринку праці дедалі стає все більшою, тому вагомим стає процес самовизначення, який вимагає постійного корегування системи ціннісних орієнтацій в формуванні свого майбутнього, створення «свого, власного» ідеального образу професіонала.

Актуальною у сучасному світі стає система професійної орієнтації. Вона забезпечує високотехнологічне конкуренто спроможне майбутнє держави, також, сприяє підго-

товці підростаючого покоління, молоді та навіть дорослих до оптимального вибору професії, передбачає професійне навчання та визначення напрямків професійного удосконалення та професійної перепідготовки.

Великого значення у процесах професійного самовизначення набуває професійне інформування.

Діяльність у сфері професійного інформування молодого покоління передбачає послідовне вирішення наступних завдань:

1. поширення привабливої, мотивованої інформації про найбільш затребувані та поширені професії;

2. привабливе, позитивне інформування про способи та умови оволодіння професійними навичками, тої чи іншої професії;

3. формування позитивного іміджу, позитивного ставлення до різних видів професійної діяльності;

4. формування стійких професійних інтересів та правильно мотивованих намірів, в основі яких лежить усвідомлення балансу соціально-економічних потреб суспільства та психофізіологічних особливостей (можливостей) особистості.

Професійне самовизначення молодої особистості потребує усвідомлення наявності певних загальних закономірностей; необхідність аналізу власних психологічних особливостей та аналізу проблем пов'язаних з професійним самовизначенням.

Серед загальних психологічних закономірностей професійного самовизначення ми виділяємо наступне:

По-перше, молода людина повинна «знайти себе» як особистість, визначити життєву мету. Формулювання «мети» фіксує вміння будувати життєву перспективу, прогнозувати своє майбутнє, а значить свідчить про рівень особистісної зрілості особистості. Отже, проблеми вибору майбутньої професії пов'язані з особистісними проблемами.

По-друге, здійснити професійне самовизначення означає здійснити свідомий критичний аналіз процесу самооцінювання своїх природніх та набутих під час становлення здібностей та усвідомлення своїх реальних можливостей; зрозуміти та прийняти власну невідповідність вимогам обраної професії та зайнятися необхідним коригуванням саморозвитку у процесі підготовки самого себе до успішної праці в даній професії.

Отже, психологічна структура професійного самовизначення містить такі процеси, як критичне самопізнання – критичний аналіз та усвідомлення своїх психологічних можливостей, навичок, здібностей та нахилів щодо обраної професії. Крім того, професійне самовизначення включає процес критичного самооцінювання - здійснення об'єктивної, не заангажованої самооцінки своїх здібностей, можливостей та недоліків. І, нарешті, до психічної структури професійного самовизначення молоді входять можливості з саморозвитку і самовиховання, тобто їх психічна та професійна самопідготовка до обраної професії.

Тому при проведенні профорієнтаційних заходів необхідно звернути увагу на розвиток молодої особистості, як суб'єкта діяльності свого розвитку тобто здатності до саморозвитку разом з тим стимулювати активність та самостійність молодих людей до са-

морозвитку; ставити завдання та добиватися їх виконання у формуванні усвідомленості, обдуманості і відповідальності у процесі прийняття рішення про вибір майбутньої професії.

Тож, основна увага у профорієнтаційних заходах має бути спрямована на пошук та розробку різних методів та форм активізації підлітків та юнаків у професійному самовизначенні та виборі професії.

Зазначимо, що профорієнтація повинна зайняти чільне місце у діяльності широкого кола середніх навчальних закладів. Цей шлях пов'язує систему освіти з економічною системою, поєднує вибір професії учнівською молодю з потребами ринку праці у кадрах, сьогодення молодих людей з їх майбутнім. Завдання професійної орієнтації учнівської молоді полягають і в тому, щоб кожний підліток засвоїв у школі базові, універсальні способи діяльності, розвинув свої індивідуальні ресурси та можливості, міг продовжити свій саморозвиток та самовдосконалення, включаючи і подальшу підготовку в професійних та вищих навчальних закладах. Він має зрозуміти, що ґрунтовна професійна підготовка потрібна йому як засіб, особистісної та професійної самореалізації. Адже саме індивідуальний ресурсний капітал йому потрібний для того, щоб після загальної професійної підготовки розпочати вибраний ним індивідуальний кар'єрний рух на ринку праці.

Професійна орієнтація, сьогодні на жаль, також, пов'язана із певними труднощами у виборі майбутньої професії. Відсутність дієвої інформації та знань щодо вимог і потреб сучасного ринку праці, необізнаність щодо сучасних видів професійної діяльності, індивідуальна інфальтильність, не готовність до самостійного професійного вибору та подальшого професійного саморозвитку може стати причинами не вдалого професійного самовизначення особистості, її невпевненості у своєму професійному майбутньому, активному пошуку свого місця у житті суспільства.

Підводячи деякі підсумки зазначимо, що для свідомого самостійного професійного самовизначення особистості необхідна конкретна, правдива, інформація щодо суттєвих умов вибору певної професії, про різнобарв'я світу професій (профінформація); усвідомлення та прийняття своїх індивідуально-психологічних особливостей (профконсультація); визначення індивідуальних , притаманних тільки цій особистості професійно важливих якостей (профвідбір); потреби ринку праці в кадрах зараз і на перспективу; можливості оволодіння тією чи іншою професією, а також, можливість підвищення кваліфікації, або перекваліфікації; успішної професійної діяльності у майбутньому.

References

1. Horskyi S. V. Pytannia profesiinoho samovyznachennia osobystosti [Issues of Professional Self-Determination of the Personality]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2023. Vol. 8, No. 2 (44). DOI: https://doi.org/10.53672/ej.3.2022.02. URL: https://expertize-journal.org.ua/spetsialni-znannya/8713-gorskij-s-v-pitannya-profesijnogo-samoviznachennya-osobistosti (onovlena versiia vid 07.11.2026). [in Ukrainian].